

UvA-DARE (Digital Academic Repository)

De taal van oplossingen: een empirisch begrippenkader voor oplossingsgerichte interactie

van Dijk, D.J.

Publication date
2013

[Link to publication](#)

Citation for published version (APA):

van Dijk, D. J. (2013). *De taal van oplossingen: een empirisch begrippenkader voor oplossingsgerichte interactie*. [Thesis, externally prepared, Universiteit van Amsterdam].

General rights

It is not permitted to download or to forward/distribute the text or part of it without the consent of the author(s) and/or copyright holder(s), other than for strictly personal, individual use, unless the work is under an open content license (like Creative Commons).

Disclaimer/Complaints regulations

If you believe that digital publication of certain material infringes any of your rights or (privacy) interests, please let the Library know, stating your reasons. In case of a legitimate complaint, the Library will make the material inaccessible and/or remove it from the website. Please Ask the Library: <https://uba.uva.nl/en/contact>, or a letter to: Library of the University of Amsterdam, Secretariat, P.O. Box 19185, 1000 GD Amsterdam, The Netherlands. You will be contacted as soon as possible.

VOORWOORD

De betekenis van interactie, in de zin van wat je er samen van terechtbrengt, had reeds mijn belangstelling toen ik als leerkracht werkzaam was in het voortgezet onderwijs. De manier waarop ik de dingen presenteerde, droeg voor een belangrijk deel bij aan de impact op mijn leerlingen. Ik herkende het verschijnsel uit de letterkunde. Mijn fascinatie voor *close reading* – lees maar, er staat écht wat er staat – heeft me toen nog niet ingenomen voor de taalbeheersingspraktijk. Dat gebeurde pas, nadat ik als schoolleider gesprekken voerde met individuele medewerkers en groepen van medewerkers. Het viel me op hoezeer de vorm van de boodschap invloed had op de respons.

Ik herinner me trainingsbijeenkomsten van managementleden, waar een ingehuurde procesbegeleider de vraag stelde: ‘Hoe gaat het met jullie?’ We hadden een week getrokken aan de nieuwe fusie-organisatie en elkaar geregeld dwarsgezet. En dan die vraag. Een enkele keer barstte de bom: de verwijten vlogen over en weer. Een andere keer bleef het stil: je redde er je hachje mee en de lieve vrede. Eenzelfde patroon deed zich voor als de procesbegeleider de vraag in het midden legde: ‘Waar zullen we het vandaag over hebben?’ De innerlijke (soms moeilijk binnen te houden) reactie luidde veelal: ‘Daar ben jij toch voor!’ En als er suggesties werden gedaan, hadden ze vaak te maken met het uitdiepen van de sores.

Na mijn schoolloopbaan heb ik mijn fascinatie voor interactieprocessen niet verloren. Integendeel: door het volgen van diverse trainingen op het terrein van management en coaching, psychotherapie en hypnotherapie bleef de co-constructie, die de dialoog is, me bezighouden. En toen ik cursisten ging opleiden tot *Master in Special Educational Needs* realiseerde ik me opnieuw het belang van de manier waarop je de dingen overdraagt. Want inzichten, theorieën en overtuigingen hebben pas zeggingskracht, als ze daadwerkelijk arriveren bij de geadresseerde.

Dat is één kant van de medaille. Er is er nog één, die vermoedelijk zeker zo belangrijk is. Als schoolleider, verantwoordelijk voor het onderwijs op een scholengemeenschap, hield ik op mijn kamer eens per maand vrijdagmiddagoverleg met conrectoren en andere sleutelfiguren uit de organisatie. Op die momenten kwamen onderwerpen aan de orde waar anders geen tijd voor was. Aansluitingsproblemen van het ene onderwijstype op het andere, locatiegebonden culturen, maar ook leerlingbegeleiding in het vmbo, het studiehuis (zoals dat toen heette) in havo-vwo enzovoort. Aangezien de deelnemers aan het overleg uit alle segmenten van de scholengemeenschap kwamen, gebeurde het nogal eens dat zij anderen (uit andere segmenten) op ideeën brachten. Prima, om die inspiratie was het overleg begonnen. Verder bood de vrijdagmiddag een uitlaadklep voor deze en gene, en dat was ook een nuttige functie. Er staat tegenover dat ik, na zo’n moment van inspiratie en ontlasting, nogal eens achterbleef met het idee dat de dingen die om een oplossing vroegen zich op mijn bureau hadden opgestapeld.

Het brengt me bij mijn tweede fascinatie, die voor de oplossingsgerichte praktijk. In de loop der jaren raakte ik er steeds meer van overtuigd dat het exposeren van

problemen niet automatisch de weg vrijmaakt naar oplossingen. Eén van mijn procesbegeleiders – een goede; ik ben hem veel dank verschuldigd – bracht me in contact met de *Solution Focused Brief Therapy*. Hij vroeg niet: ‘Waar zullen we het over hebben vanmiddag?’ Hij vroeg: ‘Waar moeten we het over hebben vanmiddag, zodat jullie straks tevreden naar huis zullen gaan?’ Ik realiseerde me toen al, dat elk antwoord op die vraag mijzelf committeerde. Wat ik ook te berde bracht, het zou mij verplichten aan mijn eigen bijdrage aan het verdere verloop van de bespreking.

Er was nog zo’n richtinggevende ervaring. Op de vrijdagmiddagssessies heb ik, uit nood geboren, de succesfactor ingevoerd. Elk probleem was welkom, maar niet dan nadat eerst een succes naar voren was gebracht. Behalve dat er steeds vaker werd doorgepraat over de dingen die goed gingen, liet de herinnering vrijwel altijd een glimlach achter op het gelaat van de deelnemers, die vervolgens met een andere instelling dan gebruikelijk hun zorgen bespraken.

Mijn kennismaking met oplossingsgericht werken maakte me enthousiast voor processen, die de afzender van problemen aanspreken op zijn eigen oplossingscapaciteiten. Ik heb genoten van Insoo Kim Berg, Steve de Shazer, Yvonne Dolan en andere grote voorbeelden. Met Luc Isebaert publiceerde ik een boek over oplossingsgerichte cognitieve therapie en met Louis Cauffman een boek over oplossingsgericht werken in het onderwijs. Maar wat het is dat de mirakelvraag, schaalvraag of andere technische ingrepen tot resultaat brengt, bleef onderbelicht.

In die lacune voorzag Janet Bavelas, of liever gezegd haar microanalyse. Van Watzlawick en Bavelas leerde ik al in mijn vroegste studietijd wat de pragmatische aspecten zijn van de menselijke communicatie. De microanalyse deed er nog een schepje bovenop. Observeren is de belangrijkste basisvaardigheid, en wel zo onbevengend mogelijk. Niet voor niets plaatste de *Solution Focused Brief Therapy Association* op zijn website een artikel van De Shazer (z.j.) met de veelzeggende titel ‘Don’t think but observe [...]’. De Shazer ontleende zijn inzicht weer aan de filosoof Wittgenstein, die van oordeel was dat de ‘the emotion cannot be understood when it is cut off from the context’ (p. 4). Ik kan mij, met deze groten, niet aan de indruk onttrekken dat voor veel gedragswetenschappers de duiding, of – erger nog – het model, belangrijker is dan de observatie. Ook in oplossingsgerichte kringen ligt dat gevaar op de loer. Vraag je cursisten welk idee ze hebben van oplossingsgericht werken, dan dragen ze steevast de schaalvraag en de mirakelvraag aan. Daar waar de observatie het primaat behoort hebben, gaat het geloof in de techniek overheersen.

Ook ik werd gegrepen door het succes van grote meesters. Maar nadoen alleen bevredigde mij niet erg. Ik wilde weten wat er precies gebeurt in de interactie tussen de meesters en hun cliënten. Mede gevoed door het kopieergedrag van cursisten raakte ik in de ban van de werkzame bestanddelen van de oplossingsgerichte pragmatiek. En de manier om daar een goed beeld van te krijgen, was er nóg eens naar te kijken. Zo ontstond het plan een studie te wijden aan het uitdiepen van het beschikbare videomateriaal.

Dankzij de support van Gert Rijlaarsdam, promotor, en Resi Damhuis, copromotor, werd de uitvoering ter hand genomen. Zij hebben me herhaaldelijk bijgestuurd en in het spoor van de wetenschap gehouden. Het resultaat vormt dit proefschrift, dat de opmaat wil zijn naar een up to date trainingsprogramma voor specialisten in het onderwijs. Ik dank Jos Kienhuis, Gerrit Ophuis, José de Ruyter, Martin

Santman en Nico Schouws voor hun collegiale bijdrage aan de inhoud, en mijn cursisten voor hun deelname aan diverse proefprojecten. Ook wil ik mijn kinderen bedanken: Frank en Marieke. Dacht ik aanvankelijk dat ik hun alles moest bijbrengen, inmiddels ben ik erachter gekomen dat zij mij vooral veel hebben geleerd. En dan is er mijn lief, mijn muze, zonder wie ik de inspiratie en de kracht had moeten missen om dit omvangrijke project te volbrengen. Ik prijs mij gelukkig met haar.

Hopelijk weten anderen de weg te vinden in de informatie die ik in dit proefschrift heb bijeengebracht. Graag bied ik hun mijn diensten aan bij de ontwikkeling van verdere plannen. Maar als ze, na het lezen van dit proefschrift, het idee hebben gekregen dat ze het vooral zelf moeten doen, hebben ze de portee pas goed begrepen.